

"1901 i juli månad kom jag till Bromölla. Jag kom dit därför att jag skulle reparera deras ångbåt och ta den upp på land och så där vidare. Det fanns inga som var vana vid sådana arbeten där. Jag hade haft egen skuta förut, i Östersjön, och seglat många år på Atlanten, så jag var van vid båtar. Det var ett par pråmar också som skulle tas upp. De hade en inspektor som hette Lundberg på den tiden, det var han som engagerade mig. Sen var jag där och höll på med dessa här pråmarna och ångbåten fram till jul. Den 2 januari 1902 blev jag förman och fick veckolön till att börja med, sen blev det månadslön. Det andra arbetet hade jag haft timpenning för. Som förman så skulle jag stå för allt utearbete vid fabriken, lastning och lossning och för övrigt allt arbete utomhus.

Timpenningen som jag hade till en början undrar jag om det inte var 35 öre. De andra arbetarna hade en 25-26 öre, tror jag, men detta var ju lite särskilt arbete som jag hade. Som förman hade jag till att börja med 25 kronor i veckan.

Sen på våren 1903 begynte jag att bygga pråmarna till dem, så då lärde jag upp en del folk där till det. Jag byggde själv en 6-7 stycken till att börja med. Då slutade jag att va-

ra förman och tog pråmarna på entreprenad. Det var mera fördelaktigt; att vara förman var inte något vidare egentligen. Det var ingenjör Hermansen, som anställde mig som förman.

Sen var jag ju ute och seglade med ingenjören. Han köpte en lustyacht i Danmark, som jag var och hämtade åt honom. Det var en dansk tullkutter eller tullyacht. Så hade vi den att segla med. Han hade semester en månads tid. De var med båda två, både han och frun. Vi låg mest i Köpenhamn, och så reste de omkring på landet och hälsade på sina släktingar och vänner. Och så for vi ut i Sundet och seglade emellanåt. De reste till Köpenhamn en gång om året åtminstone. Det var bara en sommar, som jag seglade med herrskapet. Så när jag kom hem på hösten så lades ju skutan upp, och så slutade jag som förman där vid kaolinfabriken. Det var 1903 i slutet av september. Det var bara sommaren 1903, som jag var med på den där sortens lustturer.

Sen var jag därifrån ända till 1906. Då begynte jag bygga de första arbetarbostäderna i Bromölla, de s.k. brukshusen. 1906 begynte jag bygga dem. Portvaktshuset i fabriken byggde jag också upp då och lite av varje som skulle till. Då tog jag in folk var som helst ifrån, det var mest från landet däromkring. Sen reste jag till Gotland och var där och byggde en del åt

Hermansen. Det var 1907. Hermansen hade köpt en ö, som hette Furillen, där de hade kalkbrott. Det var en 150 man i kalkbrottet. Kalken gick till Tyskland, till Lübeck, huvudsakligen. Resten gick till Norrland, till järnverken där. Det där kalkbrottet hade Hermansen till 1908, sen sålde han det nog till de där tyskarna, som ägde järnverket i Lübeck. Där byggde jag 11 nya hus. Det var arbetarbostäder.

Det var skollärarydén, som hade sin hand med i spelet, när vi skulle uppföra arbetarbostäderna i Bromölla. Det var egentligen han som kommenderade på den tiden. Han var liksom Hermansens hjälpreda. Jag tror han var lite anställd vid bruket han med under den tiden jag var på Gotland. Där var jag från februari 1907 till april 1908. Sen så flyttade jag hit ner till Viby.

Det var enkla hus de där arbetarbostäderna. Hermansen och Appé och Idén kom överens om att de skulle låta uppföra dem. Hermansen, det var en trevlig karl det, en mycket duktig och trevlig karl.

Till utarbetena, som jag var förman för, hörde lastning och lossning av järnvägsvagnar och mycket annat. Det var mycket lastning av tegel.-1902 då skulle vi lägga en ångmaskin vid bru-

ket, det var en stor ångpanna på 13.500 kilo som kom från Köpenhamn på en järnvägsvagn till Bromölla station. Det fanns inte något spår ner till fabriken på den tiden så den kom inte längre än till stationen. Hermansen och inspektor Lundberg visste inte hur de skulle få ner vagnen till fabriken, men så fick de för sig att den skulle dras av hästar. 10 par skulle det behövas, räknade de ut. Men de fick inte tag på mer än tre par, så då gick inte den planen, Vagnen, som maskinen stod på, var kommen med maskinen särskilt för att den skulle kunna transporterats. Hermansen och Lundberg var så bekymrade, och när vi 'hållde' middag, så kom de upp och inspekterade vagnen än en gång. Då sa jag till dem: "Ta hit hela bruksstyrkan när klockan är fyra, så får vi hjälpas åt att dra ner den." Ja, så samlades vi då, det var väl en 80 man, med trossar och allt, som vi hade att hugga fast i, och så tog vi och drog ner pannan till pannehuset, där den skulle läggas in. Sen lade jag in den på ställningen där den skulle ligga, men en man till hjälp. Det var ett styvt arbete att baxa upp den på ställningen, det vill jag lova. Men så kom i alla fall pannan på sin plats, och Hermansen, som förut hade stått och tittat på den i två dar utan att få den ur fläcken, var ju nöjd och belåten att det hela gått

i lås. Han sa' till mig: "Det var bra gjort, Svensson" och så tog han upp 50 kronor och gav mig och sa': "Nu ska ni gå till Skansen och dricka bier allesammans." Så vi gick dit och fick lite i halsen. Det blev väl varsin halva och kanske en cigarr per man. På den tiden kostade en halva bier inte mer än 12 öre.

På den tiden hade jag allt utearbete om hand, så jag förde listor över vad som uträttades. En del hade ju ackord, Det var mest lossning vid hamnen utav lera och kalk, och så var det vagnar, som kom med kapselskärvor och skiffer och thon, det är en sorts lera. Och sen var det ju lastningen av tegel på järnvägsvagnarna. Vi hade ju inte spåret ner till fabriken då. Strax körde vi med hästskjutsar, men det var inte så länge. Sen så lade de då det där spåret, men de hade inte lokomotiv till att börja med, utan vi hade en stor grov häst, som drog vagnarna upp till stationen. Han gick mitt emellan spåren och drog en eller två vagnar. Kanske han inte orkade mer än en, men en det drog han i alla fall. Han fick marschera där fram och tillbaka hela dagen. Ner var det lätt, då var det ju bara att bromsa för den som följde med vagnen. Däruppe vid själva stationen fick hästen dra vagnen ett stycke, tills det begynte

ACC. N:R M.11282 :6

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

att luta, och sen rullade den av sig själv. Lokomotiv, det tror jag inte de fick förrän på våren 1903. Då köpte de ett gammalt ett, som kallades "Snapphanen"; det köpte de från Blekinge kustbanor."

"Jag hade sex man till att bygga pråmarna, fastän det kunde ju gå med mindre också naturligtvis. Men nu skulle jag ju bygga flera på en gång, och då behövdes det extra många. Det var 1903. Då bodde jag där nere vid Skräbe mölla, det är en gammal mölla, som ligger nere vid stora landsvägen mellan Kristianstad och Sölvesborg. Vi höll till med pråmbygget nere vid hamnen vid fabriken. De hade visserligen pråmar förut vid fabriken, men de var inte passande och inte stora 'nok' heller. Dem hade de byggt uppe i Furestad. De var byggda på klink, och det var inte lämpligt för pråmarna, för det var träpålar vid bryggan och när de då körde längs åt bryggan så hände det att pålarna körde i pråmen och rev upp hela bordet ibland. Det hände någon gång att pråmarna sjönk med hela sin last. - De nya pråmarna byggde vi på kravell. Då blir de släta utanpå alldeles. Det hade jag lärt på skeppsvarvet i Sölvesborg. Jag hade visst 450 kronor i arbetslön för en pråm, men då skulle jag betala de andra arbetarna också av det. Bruket släppte till materialet. Arbetarna hade 33-34 öre i timmen, som jag betalade av mina, och så fick jag sen väd som blev över. Det var lite bättre betalt än de hade på fabriken, men det ansågs ju för att

vara lite krångligare arbete detta här. Arbetarna kom från trakterna däromkring, från Ivetofta och Gualövs socknar.

Sen 1906 kom jag igen till Bromölla och byggde arbetarbostäder. Vid den tiden byggdes de första sex till vänster vid gatan utmed Kooperativa. Jag byggde först de tre, sen var det en som hette Johan Persson, som byggde de andra tre. Då strax var det arbetare bara som bodde i dem, sen har det varit förmän där, det har varit lite olika. När jag var på Gotland, kom den andra gatan till. Sen var jag vid bruket igen 1910. Då byggde jag prämar till dem igen, tre stycken, och så byggde jag ett laboratorium till dem och en stavlada och gjorde en del reparationer och ändrade om ett hus till en direktör Cöster. Det var när det nya bolaget hade tagit emot fabriken.

När jag var förman vid fabriken, var det bara en förman för allt utearbete, en för klapparna på tredje våningen och kanske på andra med och så en för kulkvarnarna, som malde ihop den råa massan, och vad det var. Nilsson hette han, som var för klapparna och Nils Olsson för kvarnarna då när jag var där.

Det var nog en 150 man på Ivön 1902-03, men dem hade jag ju inte något med att göra.

ACC. N:R M.11282 :9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

Det stod skyltar på stationen, att bruket tillverkade 75.000 kilo kaolin per dygn, minns jag. Det såldes mycket kaolin till pappersbruk i Norge. Det gick till Skien och åt det hållet.

Galizierna kom 1902 till att börja med. Det var byggt två baracker till dem."

"Den där sommaren jag var ute och seglade med Hermansens är det särskilt en tilldragelse jag minns. Jag kommer inte ihåg, vad det var för datum, men jag minns att vi skulle ut och möta engelska drottningen, som kom till Köpenhamn. Då hade Hermansen samlat ihop en hel massa av sina bekanta, bankherrar och vad det var för några med damer, en 15-18 personer. Sen var det middag ombord ute i Sundet. Det låg tusentals med segelbåtar runt omkring, som hade seglat ut för att möta drottningen. Så fick vi syn på krigsfartygen. Hon var själv på ett fartyg och eskorterades av två-tre stycken. Sen när vi hade sett dem fara förbi, så vände vi för att segla tillbaka till Köpenhamn igen, men då blev det stilla och när vi kom till en plats, som heter Rungsted, så ville Hermansen att vi skulle ankra och sätta av sällskapet där, så att de kunde resa med järnvägen till Köpenhamn. Hermansen och frun gick också i land. Däruppe i ett hus hade de haft sin första bröllopsnatt.

Vi var tre mans besättning ombord och vi väntade på herrskapet på båten. Frampå morgonen blev det lite mera vind och då seglade vi igen. Vi låg för det mesta på Köpenhamns redd, någon gång i Taarbaeks hamn, och så kom Hermansens ibland och

så seglade vi ut med dem och deras gäster. Det var en segelbåt, den hade ingen motor alls. Den var c:a 50-60 fot lång och ungefär 16 fot bred eller något så där. Det fanns 8 kojplatser föröver och 4 akteröver. Den där båten hade varit en som de hade bevakat kusterna med annars, så den kunde segla bra. Det var präktiga segel. På vintern var den upplagd i Sölvesborg.

En gång seglade jag med den upp till Gotland, till Furillen. Där sköt vi 28 harar en söndag, Hermansen och jag och en förvaltare Wendt och så disponent Wästfelt. Vi hade en massa av kalkbrytarna till att driva hararna, så vi fick dem samlade ute på en udde. Båten lämnade vi där uppe, så gotlänningarna hade den till att segla till Slite med. En stormnatt så slet den sig och slogs till vrak vid Furillen. Hermansen sålde ju ön och alltihop sen. Hade tyskarna fått båten, så hade det väl inte gått 'möe' bättre med den. Det var på hösten 1907 strax före jul, som båten slogs sönder. De hade bara ankrat med ena ankaret. Det var 7000 kilo järn i den i botten. En stor kajuta hade den, och så var där ett rum inrett för kokerska, två rum akterut för styrmannen, och sen var det ju kojerna. Vi hade en kokerska med oss, en danska, så länge vi låg ute och

ACC. N:R M.11282 :12

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

seglade i Sundet. Hon var med från Bromölla, hon var syster till Frederikke Berger, som var anställd hos Hermansens. Frederikke var med ute på en provseglats, men hon blev sjösjuk, så hon dög inte till att ha med på sjön."

"En gång minns jag vi hade en stor fest på Ivön. Vi skulle ha resegitte vid bruket, men det blev inte av, och då ville Hermansen, att vi skulle ha en fest i stället, så han ställde till med en stor fest på Ivö klack. Det var i stället för taklagsöl, när chamottefabriken var färdig. Det var nog 1902 på hösten, så där i augusti. Hela personalen skulle med. Två pråmar lastade med människor seglade iväg. Dessförinnan var det några som hade stått och brett smörgåsar en hel vecka till alla dessa människor. Det var 3-4 packlärarar med smörgåsar och så konjak och brännvin. Det var nog tusentals människor där, och smörgåsar fick de allihop och varsin snaps och vad de ville ha, och sen var det dans i det gröna, så det var trevligt värre. Det var hela familjer där, fruntimmer och karlar, både arbetare vid fabriken och vänner som de tog med sig. Vi hade en som hette Collin vid bruket då, en skrivare. Han hade frack på sig och dansade med bondkäringarna, så frackskörten stod runt i kring honom. Han var lustig av sig och roade dem allesammans. Sen åt de lite och tog sig några snapsar och allt som blev över fick ivöborna till skänks. Ja, det var en verklig fest och mas-

sor av människor var med. Det var två fullastade pråmar och så var ju båtarna som drog dem också fulla. Pråmarna var klädda med lövruskor och så där vidare, så det var ju riktigt högtidligt, och musik tror jag med det var. - Arbetarnas musikkår var inte färdigbildad då, men de hade nog lite dragspel och någon fiol de knirkade på lite.

1906 var där en full musikkår, det var tyskarna, som hade börjat med det, men det var många svenskar med där också. De var och blåste för kung Oscar II, när han kom till Årup 1906. Han kom dit en kväll. Då trodde de han skulle komma ner till bruket och titta, och Hermansen hade köpt över 2000 flaggor för att sätta upp när kungen kom. Men så blev det så dåligt väder, så kungen som var gammal vågade väl sig inte ut, men då ordnade Hermansen i stället med ett fackeltåg till Årup med musikkåren i spetsen. Det var 200 facklor i tåget. De gick med allesammans i tåget, Hermansen och Idén, ingenjörerna och arbetarna. Sist gick galizierna, de fick också vara med på sladden. De hade snott girlanger av löv, som de höll upp utmed var sida av tåget. När tåget var framme och musiken slutat blåsa, så kom kungen och greven ut på balkongen, och då trädde Hermansen fram och frågade, om han fick tillåtelse att säga några

ord, fast han inte var svensk medborgare. "Då är svensk nog, så du får gärna tala", svarade kungen, och så snackade Hermansen, och sen sa' kungen något och tackade för inbjudningen att se på bruket, men han vågade sig inte ut i blåsten, och sen vände de om igen till Bromölla. Men det var inte slut med det, för sen hade Hermansen ordnat med fest i gamla klubblokalen i Bromölla för alla de anställda. Där bjöds det på smörgåsar och öl. Jag var också med den där kvällen. Vi höll på med att bygga arbetarbostäderna då.

De hade flera byggmästare vid bruket. Jag undrar om inte Ola Olsson i Gualöv byggde det första slammeriet eller om det var Friberg från Näsum. Sen var det ju ett slammeri till. Någon av dem byggde det, kanske det var Friberg. De hade en gammal snickare, som hette Sven Håkansson vid bruket. Han hade byggt upp chamottefabriken."